

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,
The Journal of Social Sciences Institute
Sayı/Issue:34 – Sayfa / Page:
ISSN: 1302-6879 VAN/TURKEY

Makale Bilgisi / Article Info
Geliş/Received: 17.02.2017 Kabul/Accepted:11.03.2017

**TÜRKİYE TÜRKÇESİ ÖLÇÜNLÜ DİLİNDEKİ ARAPÇA
ÖDÜNÇ SÖZCÜKLERDE ÜNLÜ DÜZEYİNDE MEYDANA
GELEN SES OLAYLARI**

**VOICE EVENTS OCCURRED AT THE VOWELS OF
ARABIC BORROWED WORDS IN STANDARD TURKISH
LANGUAGE OF TURKEY**

Yrd. Doç. Dr. İbrahim TOSUN
Munzur Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
itosun62@hotmail.com

Arş. Ali KOÇ

Öz

Diller tarihi gelişim süreçleri boyunca birbirlerinden etkilenmişlerdir. Bu etkilenmelerin boyutları dilden dile farklılıklar gösterse de genellikle kültürel etkileşimin bir sonucu olarak ortaya çıkan sözcük alış veriş bütünü dillerde yaygındır. Kültürel etkileşim yoluyla her dile olduğu gibi Türkiye Türkçesine de başka dillerden girmiş ödünç sözcükler bulunmaktadır. Edebî yazı dili olarak Anadolu'da, XIII. yüzyıldan itibaren varlık göstermiş ve bugün Türkiye Cumhuriyetinin resmi dili olan Türkiye Türkçesi bu süre içinde bazı dillere sözcük verirken bazı dillerden de çok sayıda sözcük almıştır. Bugün dilimizin söz varlığı içinde değerlendirilen ödünç sözcüklerin büyük bir bölümü Arapçadan alınmadır. Çoğu Türkiye Türkçesinin doğal kurallarına ve imlasına uydurularak kullanılmakta olan bu Arapça sözcüklerin temel dilin etkisi altında, seslik düzeyde, çeşitli değişimlere uğradıkları görülmektedir. Arapçadan alınma sözcüklerde ünlü ve ünsüzlerle ilgili olarak ortaya çıkan seslik değişimlerin hemen hemen tamamını Türkiye Türkçesinin kendi iç ve dış dinamiklerinin kurallarına göre açıklamak mümkündür. Bu çalışmada dilimize Arapçadan girmiş ödünç sözcüklerde, ünlü düzeyinde meydana gelen değişimler ele alınmış, bu değişimlerin nedenleri, genelleşme düzeyleri ve hangi eğilimlerden

kaynaklandıkları, Türkçe Sözlükten elde edilmiş verilerle ispatlanmaya çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: ödünç sözcükler, ünlü, ses olayları, ünlü değişmesi, ünlü uyumu, benzeştirme.

Abstract

The interactions between the languages have been continued throughout their historical development processes. Although the extent of these influences differ for each language, word-exchange is common for all, and mostly occurs as a result of cultural interaction. There are words in Turkish of Turkey, taken, entered or borrowed from other languages through cultural interactions, as there are in other languages. Literary writing language started to exist in Anatolia from the beginning of the thirteenth century, Turkish of Turkey, which is the official language of the Republic of Turkey, has imported a number of words from some languages as it has exported some words during the same period. Today, most of the borrowed words that our language is assessed within the vocabulary are taken from the Arabic language. It is seen that these Arabic words are used mostly by adapting to the natural rules and spelling of Turkish of Turkey under various influences under the influence of the basic language, at the sound level. It is possible to explain almost all of the vocal changes that have emerged in relation to the vowels and consonants in the words taken from the Arabic language according to the rules of internal and external dynamics of Turkish of Turkey. In this study, the changes occurred in the Arabic borrowed words in our language were studied, and the reasons, levels of generalization and the origins of the trends of these changes are attempted to be proved on the data obtained from the Turkish dictionary.

Keywords: borrowed words, vowel, voice events, vowel change, vowel harmony, analogy.

GİRİŞ

İnsan doğada var olduğundan bu yana, sürekli gelişerek, yenilenecek, akli ve eski tecrübeleri sayesinde doğayı kendi lehine değiştirerek ilerlemiştir. Diğer canlılar doğaya karşı içgüdüleriyle hareket ederken insanoğlu nasıl davranacağını düşünce ve duygularıyla belirlemiş; karşısına çıkan doğal engelleri irdeleyerek çözüme yoluna gitmiş ve hem bu engellerden korunabilmiş hem de bunları kendisi için yararlı şeylere dönüştürmüştür. Yaklaşık bir milyon yıl önce doğada varlık göstermeye başlayan insanın (BAŞKAN: 1968, 143) doğayla başa çıkabilmesi aslında onun sosyal bir canlı olmasıyla da ilgilidir. Diğer canlılara göre beyni oldukça gelişmiştir, akli sayesinde düşünebilmiş ve sosyal olduğundan dolayı da duygu ve düşüncelerini kendi türüyle paylaşarak iletişim kurmaya çabalamıştır. Başlangıçta iletişim kurma yolları sınırlı olan insanoğlu duygu ve düşüncelerini diğer canlılar gibi çığlık ve mırıldanmayı

andıran düzensiz sesler çıkararak ifade etmeye çalışmıştır. Dil yetisi (KIRAN: 2002, 38)¹ sayesinde, düşünebiliyor olmasının da yardımıyla çıkardığı bu düzensiz sesleri zamanla bir düzene sokmayı, doğayı bu ses öbekleriyle adlandırmayı ve anlamlandırmayı başararak bugün dil dediğimiz en etkili iletişim aracını oluşturmuştur.

İnsana, ait olduğu gerçek dünyadan ayrı, yapay bir dünya kurma ve tabiata tarihi katma imkânı veren, toplumsal uzlaşılara dayalı bir saymacalar sistemi, ses-anlam ilişkisi tamamen nedensiz olan, seslerden örülü, yaygın, üzerinde anlaşma sağlanmış, ortaklaşa öğretilmeler bütünü (KARAAĞAÇ: 2013, 45) olan insan dilinin bir insanın yaratmasıyla değil, insanoğlunun top yekûn katkısıyla oluştuğunu söylemek yanlış olmaz. Önceleri küçük insan grupları arasında ortaya çıkan, anlam yüklenmiş cılız ses öbekleri, grupların bir araya gelerek daha büyük topluluklar oluşturması sonucunda, birbirlerini etkileyerek, birleşerek, söz varlıkları daha genişlemiş dillere dönüşmüşlerdir. Bu demektir ki diller ortaya çıktıkları ilk dönemlerden bu yana sürekli birbirlerini etkilemişler, birbirlerinden ödünçlemeler yapmışlar, bir dil zamanla başka bir dilin yerine geçebilmiş, zaman içinde çeşitlenerek bölünmüşler, zayıflayarak yok olmuşlar ve büyük değişimler geçirmişlerdir.

Bugün köken bakımından aynı dil ailesi içinde yer alan dillerin tek bir ana dilden doğdukları çoğunlukla ispatlanmaktadır. Bu durum, dillerde süreç içinde ne kadar büyük ve köklü değişmelerin olduğunu açıkça göstermektedir. Dillerdeki değişmeleri tetikleyen bazı iç ve dış dinamikler vardır ve değişmeler genellikle belirsiz bir şekilde, ağır ağır, kuşaktan kuşağa aktarılırken ortaya çıkmaktadır. Dillerin ses, biçim, söz dizimi ve anlam yapılarında görülebilen değişmelerden her biri farklı bir nedene bağlanabildiği (KARAAĞAÇ: 2013, 663) gibi aynı nedenlerden de kaynaklanabilmektedir. KARAAĞAÇ dillerdeki değişmeleri şu nedenlere bağlamaktadır: 1. Irkın etkisi, 2. Coğrafyanın etkisi, 3. En az çaba ve en çok çaba etkisi, 4. Çocuklara verilen ana dili eğitiminin etkisi, 5. Sosyal ve siyasal etkenler, 6. Alt katman etkisi, 7. Üst katman etkisi, 8. Örneksemelerin etkisi, 9. Yazım kurallarının etkisi (KARAAĞAÇ: 2013, 663-667).

Uygarlığın en önemli belirtisi olan diller (AKSAN: 1990, 11-13) gelişim süreçleri içinde, bir yandan kendi asıl sözvarlıkları boyutunda değişime uğrarken bir yandan da diğer dillerden

---

¹ Z. Kıran-A. E. Kıran, Dilbilime Giriş adlı çalışmalarında dil yetisinin tamamen kurumsal olduğu, bu kavramın, insanın konuşan bir varlık olduğunu açıklamak için kullanıldığını belirtmektedirler.

ödünçledikleri sözcükleri kendi kurallarına göre değişime uğrattılar. Bir dile girmiş ödünç sözcükler genellikle asıl dilin iç dinamiklerine uygun olarak değişim geçirmektedirler. Yani başka dillerden ödünçlemeler yapan bir dil ödünç aldığı sözcükleri kendi ses sistemine, dizilişine, uyumlarına uydurma, kendi telaffuz kurallarına ve imlâsına uygun olarak kullanma yoluna gider. Bu uygunlaştırma bazen o kadar ileri boyutlarda olur ki ödünç sözcüğün o dile ait olmadığı anlaşılmaz. Bütün dillerde farklı boyutlarda ortaya çıkan bu değişimler aslında bir zorlama ve farkındalık olmadan dilin doğal sınırları içinde oluşur. Her dilin ses düzeninde o dilin sesbilimsel dizgesini oluşturan belli kurallar geçerlidir (BOZKURT: 1995, 34). Türkçede de sözcük yapım ve çekimlerinde biçimsesbilim kuralları çeşitli ses uyumlarının uygulanmasını düzenlemektedir ve bu kurallar ödünç sözcükleri de kapsayan bir tür yeniden yazma kurallarıdır (UZUN: 2000, 41).

Ödünç sözcüklerdeki değişimler Türkiye Türkçesi ölçeğinde ele alındığında bu dilde yer alan özellikle Arapça, Farsça, Fransızca, İngilizce, İtalyanca ve Yunancadan alınmış sözcüklerden büyük bir kısmının dilin çeşitli kurallarının zorlamasıyla değişime uğradığı görülür. Özellikle ünlü ve ünsüz uyumlarının etkisiyle meydana gelen değişimler yaygın olmakla birlikte, daha farklı nedenlerle oluşmuş değişimlere de rastlanmaktadır.

Bu çalışmada dilimize Arapçadan girmiş sözcüklerdeki ünlü düzeyinde ortaya çıkan ses olayları değerlendirilecektir. Arapça kökenli ödünç sözcüklerde meydana gelmiş ünlü düzeyindeki ses olayları belirlenirken ses olaylarının nedenleri üzerinde de durulacak, özellikle Arapçadaki üç ünlünün Türkiye Türkçesindeki sekiz ünlüye çeşitlenmesi göz önüne alınacaktır.

Yapı bakımından bükümlü olan, köken bakımından Hami-Sami dil ailesi içinde yer alan Arapça, kök bükümlü bir dildir ve sözcük türetme sırasında kök ünsüzlerinin sürekli sabit kaldığı (CİVELEK: 2003, 61) sadece ünlülerde değişme olduğu görülür. Hami-Sami dil ailesinin Sami grubunun Güneybatı kolunda yer alan Arapçanın gelişim tarihi ve eskiliği ile ilgili, Hz. Âdem'in Cennette iken Arapça konuştuğunu, oradan kovulduktan sonra ise Süryanca konuşmaya başladığını; Hz. Nuh'un gemisindekilerden de Curhum'un Arapça konuşan tek kişi olduğunu anlatan rivayetler bulunmaktadır (CİVELEK: 2003, 67). Bu anlatılara göre Tufandan sonra Sam'in oğlu İrem'in Curhum'un kızlarından biriyle evlendiği ve bunlardan doğan Ad, Abil, Casir, Şemûd ve Cesîd adlı çocukların Arapça konuştukları, bu Curhumluların daha sonra kabile olarak gelip Mekke yakınlarına yerleştikleri (CİVELEK: 2003, 67) söylenmektedir.

Arapça ilk yazılı belgelere bakıldığında Arapçanın kuzey ve güneyden iki kol biçiminde geliştiği görülmektedir. Güney Arapçasına ait ilk yazılı belgeler MÖ VII. – MS VI. yüzyıllar arasında yazılmış kitabelerden oluşurken Kuzey Arapçasına ait en eski metinler yaklaşık 300 yılında yazılmış, Sina yarımadasında bulunan Ram'ın üç kitabesi, 513 tarihli Zebed, 560 tarihli Hire'deki Hint Kilisesi Kitabesi ve 568 tarihli Harran Kitabeleridir (GOLDZİHER: 1993, 12-13)².

Araştırmalara göre Arapça MS IV. yüzyıldan itibaren Nabat dili yazısından dönüşerek oluşmuştur. VII. yüzyıldan itibaren sürekli konuşulduğu alanı genişleten Arapça, X. yüzyılda İran üzerinden Türk ve Hint bölgelerine, güneyde Afrika'ya, batıda Endülüs'e ve Mısır'a yayılmış; Fars Türk ve Hint dillerinden oldukça etkilenmiştir (CİVELEK: 2003, 68-70). İslamiyet'in doğmasıyla Kur'anın da dili olan Arapça, günümüze kadar önemini korumuş ve bütün İslam topluluklarının öğrenmeye ve kullanmaya çalıştığı bir dil olmuştur (CİVELEK: 2003, 68-70). Bu durum farklı diller konuşan özellikle Arap dünyasıyla komşu olan toplumların dillerine Arapçadan büyük oranda sözcük geçmesine neden olmuş, Türkçeye de aynı nedenle, yüzyıllar boyunca Arapçadan çok fazla sözcük geçmiştir. Edebî Türk dilinde X. yüzyıldan itibaren giderek sayısı artan bir şekilde Arapça sözcüklere rastlamak mümkün olsa da Arap dilinin Türkçe üzerindeki en yoğun etkisi Anadolu'da varlık göstermiş olan Osmanlı Türkçesi üzerinde görülmektedir. X. yüzyıldan başlayarak Türk diline Arapça sözcüklerin yerleşmesi söz konusu iken, XV. yüzyıldan itibaren Arap imlasının da yazımda büyük etkileri olmuş, 1900'lü yılların başlarına kadar Türkçe-Arapça-Farsça sözcüklerin, çoğunlukla Arap imlasıyla şekillendirdiği Osmanlıca olarak adlandırılan yapay bir edebî yazı dili kullanılmıştır. Bugün gelinen noktada Türk dilinde hala çok sayıda Arapça sözcük olmakla birlikte, dilin Arap imlasından tamamen arındığını söylemek mümkündür. Türkiye Türkçesine yerleşmiş Arapça sözcükler dilin seslik özelliklerine göre çeşitli değişimlere uğrayarak, Türkçe söyleyişe uydurularak dile mal edilmiştir.

Bugün dünya dillerinde ağız ünlüleri, geniz ünlüleri, kayan ünlüler ve yarı ünlüler (ÖZEK: 2014, 41) olarak sınıflandırılan toplam on iki ünlü mevcutken (ÜÇÖK: 1951, 63) Arapçada yazı dilinde birer harfle gösterilen ʾ-â, ى-î ve و-û (ERGİN: 1987, 16) olmak üzere sadece üç uzun ünlü bulunmaktadır. Ayrıca hareke denen işaretlerle belirtilen üç tane de kısa ünlü okunabilmektedir. Bu işaretlerden fetha (üstün)

---

²Bu bilgiler İgnaz Goldziher'in eserinin Azmi Yüksel ve Rahmi Er tarafından Klasik Arap Literatürü adıyla Türkçeye çevrilmiş ve 1993'te Ankara'da basılmış olan eserin 12.-13. sayfalarından alınmıştır.

kısa a'yı, kesra (esre) kısa i'yi, damme (ötre) ise kısa u'yu temsil etmektedir. Arapçanın uzun ve yazımda gösterilen üç ünlüsü â, î ve û Türk dilinde seslik değerleri bakımından çeşitlenerek Türkçedeki berrak ağız ünlüleri olan (AKSAN: 1980, 26) ve kalın (art), ince (ön), düz, yuvarlak, geniş, dar olarak sınıflandırılan (EDİZKUN: 1992, 69-70; KARAAĞAÇ: 2013, 103; DEMİRCAN: 2001, 40-41; GÜLENSOY: 1995, 120); GENCAN: 2001, 65; ERGİN: 1985, 24-29; EKER: 2003, 206-208;) sekiz temel ünlüye karşılık kullanıldıklarından Türkiye Türkçesine girmiş Arapça sözcüklerde çeşitli ünlü değişimleri olmuştur.

Bu çalışmada Türk Dil Kurumunun hazırlamış olduğu Türkçe Sözlük'ün³ taranması ile çıkarılmış olan Arapça kökenli sözcüklerde ünlülerle ilgili ortaya çıkan seslik olaylar, değişimler, bu değişimlerin hangi yönlerde yoğunlaştığı ve nedenleri, düşme ve türemeler ele alınacak, bu durumu tetikleyen genel temayüller belirlenmeye çalışılacaktır.

1. Arapçadan Ödünçlenmiş Sözcüklerde Ünlüler Düzeyinde Görülen Ses Olayları

Çoğunlukla Türkiye Türkçesinin ünlüleriyle ilgili dil kurallarına uygun biçimlere dönüştürülerek daha kolay ve daha az çaba göstererek telaffuz edebilme amacıyla, Arapça kökenli alınma sözcüklerde ünlüler düzeyinde şu ses olayları ortaya çıkmaktadır.

1.1. Ünlü İncelmesi (Ön Damaksıllaşma)

Dillerde ortaya çıkan değişimlerin çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenlerden belki de en önemli olanı, sosyal bir varlık olan insanda potansiyel olarak var olan konuşma ihtiyacı ve bu ihtiyacı en az çaba harcayarak, konuşma organlarının en az hareketiyle, en kısa sürede giderebilme, yani “en az çaba yasası”dır (BURAN: 2013, 106). Dillerde daha sık görülen (KARAAĞAÇ: 2013, 133) ve Türkiye Türkçesinde de bu çabaya bağlı olarak ortaya çıkan ünlü incelmelerinin yaygın bir eğilime dönüştüğü (yaşıl > yeşil, yorı- > yürü-, tıñla- > dinle-, inan- > inan-) ve dildeki alınma sözcükleri de kapsayacak düzeyde genelleştiği söylenebilir. Arapça alınma sözcüklerde ünlü incelmeleri (ön damaksıllaşma) genellikle â, a>e ve û, u> ö, ü yönünde gelişmiştir. Örneklere bakıldığında, bu değişimlerin bir kısmında Türkiye Türkçesindeki önlük-artlık (kalınlık-incelik) uyumunun etkili olduğu görülmektedir. Çoğunlukla son hecenin ince ünlüsü gerileyici benzeştirme yoluyla önceki hecelerin kalın ünlüsünü kendisine benzeterek inceltmektedir. Bazen

---

³ İncelemede kullanılan Arapça alınma sözcükler Türk Dil Kurumunun 1988'de bastırıldığı Türkçe Sözlük I A-J ve Türkçe Sözlük II K-Z adlı iki ciltlik sözlükten çıkarılmıştır.

de yanındaki kalın ünlüyü inceltme özelliğine sahip ünsüzler bu ödünç sözcüklerde ünlü incelmelerine neden olmaktadır. Bu incelmelerin görünen nedenleri ne olursa olsun, olayın görünmeyen asıl nedeni en az çaba yasasıdır. Çünkü ön ünlüler art ünlülere göre daha az hareketle, daha hızlı ve daha kolay boğumlanırlar (BURAN: 2013, 106).

bunye > bünye

cumle > cümle

cubbe > cüppe

cusse > cüsse

durzī > dürzü

duvel > düvel

eylül > eylül

ḥandek > hendek

ʿaybe > heybe

ḥucra > hücre

ḥulle > hülle

ubne > ibne

lutfen > lütfen

mārid > meret(sıkıntılı)

şadef > sedef

sāyis > seyis

şuhret > şöret

şubhe > şüphe

tuhmet > töhmet (TÜKÇE SÖZLÜK I-II, 1988)

Arapça ödünç sözcüklerde daha seyrek olarak ilk hecedeki ince ünlünün daha sonra gelen hecelerin kalın ünlüsünü ilerleyici benzeştirme yoluyla kendisine benzeterek incelttiğine de rastlanmaktadır.

fitra > fitre

hicā > hece

illā > ille

kelpetān > kerpeten

kettān > keten

tehluke > tehlike

zeytūn > zeytin (TÜKÇE SÖZLÜK I-II, 1988)

Arapça kökenli sözcüklerdeki ünlü incelmelerinin nedenlerinden biri de Türkçede yanlarındaki kalın ünlüleri inceltme özelliğine sahip c, ç, d, h, l, n, r, s, ş, z ünsüzlerinin etkisidir. Bu

durumda, tesadüfen ünlü uyumlarına uygun olan sözcüklerin bir kısmında kalınlık-incelik uyumuna aykırılıklar da meydana gelmektedir.

‘āṣūrā > aşure
buhtān > bühtan
cuz‘ > cüz
dukkān > dükkân
duldul > düldül
dūnyā > dünya
‘anterī > entari
ḥalā > hela
halāl > helal
hucūm > hücum
‘unnab > hünnap
hurr > hür
hudhud > hüthüt
huzām > hüzzam
kal‘a > kale
kallāṣ > kalleş
karanful > karanfil
kehrubā > kehribar
mā-dām > madem
musāfir > misafir
na‘na‘ > nane
şadr > sedir
şulāle > sülale
vucūd > vücut
zumurrud > zümrüt (TÜKÇE SÖZLÜK I-II, 1988)

1.2. Ünlü Kalınlaşması (Art Damaksıllaşma)

Ünlü kalınlaşması (art damaksıllaşma) Türkiye Türkçesinde ön ünlüler olan e, i, ö, ü seslerinin art a, ı, o, u ünlülerine dönüşmesi olayıdır. Arapçadan alınma sözcüklerdeki bu değişimde de daha çok ünlü uyumlarının etkili olduğu görülmektedir. Değişmelerin bir kısmı ilerleyici ünlü benzeştirmeleri biçiminde ortaya çıkmaktadır.

ādem > adam
avret > avrat
fāsile > fasıla
fā‘ide > fayda
kâfir > gâvur

ḥamīr > hamur
ḥāle > hala
ḥatīl > hatıl
ḥātira > hatıra
ḥinzīr > hınzır
ḳabāle > kabala (götürü)
katā'if > kadayıf
ḡalebe > kalaba
ḥalīfe > kalfa
ḳālib > kalıp
kalb-zen > kalpazan
ḳannāre > kanara (kesim evi)
ḳayyim > kayyum (görevli)
ḳırmızī > kırmızı
ḳurne > kurna
luḳme > lokma
maḡāre > mağara
na' līn > nalın
rāzī > razı
ṣahrīc > sarnıç
ṣahīfe > sayfa
ṣuffe > sofa
ṣufre > sofrası
ṣūfī > sofu
sa'terī > soytarı
ṣūret > surat
ṣakā'ik > şakayık
ṣarḳī > şarkı
turfe > turfa
za'īf > zayıf
zındīḳ > zındık (TÜKÇE SÖZLÜK I-II, 1988)

Değişmelerin bir kısmında ise gerileyici ünlü benzeştirmelerinin etkili olduğu görülmekte, bu değişme sonucunda sözcüklerde darlık-genişlik bakımından bir uyum sağlandığı dikkat çekmektedir.

'iyar > ayar
'iyal > ayal
'iyan > ayan
ferrāṣ > faraş
hevā > hava

ġilāf > kılıf
ḥinnā > kına
ķimār > kumar
nebbūt > labut(kalın,kısa sopa)
mihmāz > mahmuz
miķaşş > makas
mişķab > matkap
miṭraķ > matrak
mevvāl > maval(kaval eşliġinde söylenen türkü)
meymūn > maymun
serrāc > saraç(eyerci)
sīsām > susam
şibyān > subyan
şefak > şafak
şem-dān(Far.) > şamdan
şerāb > şarap
debbāġ > tabak
tennūr > tandır
ṭilasm > tılsım
zevāl-lı > zavallı (TÜKÇE SÖZLÜK I-II, 1988)

Daha az sayıdaki art damaksıllaşma örneklerinde ya kalın ara hece ünlüsünün ilerleyici ve gerileyici benzeştirme ile ilk ve son hece ünlülerini kalınlaştırdığına ya kalınlaştırıcı ünsüzlerin (ķ ve ṭ ünsüzü gibi) yanlarındaki ince ünlüyü arkaya doğru çektiklerine ya da sözcüklerin ince sıradan ünlülü biçimden kalın sıradan ünlülü biçime geçtiklerine rastlanmaktadır.

ferfere > farfara (gürültücü)
ķīmet > kıymet
bekkāre > makara
meşel > masal
miṭhare > matara
miķnatīs > mıknatıs
reff > raf
seferī > safari(toplu çıkılan hayvan avı)
şemāme > şamama
şemāte > şamata
şevķ > şavķ (TÜKÇE SÖZLÜK I-II, 1988)

1.3. Ünlü Yuvarlaklaşması (Dudaksıllaşma)

Ünlü yuvarlaklaşması, düz a, e, ı, i ünlülerinin çeşitli nedenlerle yuvarlak karşılıkları olan o, ö, u, ü ünlülerine dönüşmesi olarak tanımlanabilir. Arapça kökenli bazı sözcükler dilimize düz ünlülerini yuvarlaklaştırarak girmişlerdir. Bu sözcüklerdeki yuvarlaklaşmanın en önemli nedenlerinden birini b, m, v, f gibi dudak ünsüzleri oluşturmaktadır. Bu ünsüzlerin Türkçe sözcüklerde de yuvarlaklaşmaya ve bazen düzlük-yuvarlaklık uyumunun bozulmasına neden oldukları görülmektedir. kabuk, kavur-, yağmur, avuç, avut- (BOZKURT: 1995, 42).

kâfir > gâvur
hamîr > hamur
ğırbâl > kalbur
kayyim > kayyum (görevli)
kimâr > kumar
laḥm-acîn > lahmacun
mihmâz > mahmuz
matbaḥ > mutfak
rişvet > rüşvet
şibyân > subyan
tecribe > tecrübe
tercemân > tercüman
terceme > tercüme
tevbe > tövbe (TÜKÇE SÖZLÜK I-II, 1988)

Çoğu yuvarlaklaşmalarda yuvarlak ünlünün düz ünlüyü kendisine benzetmesi söz konusu iken bazılarının hangi nedenle oluştuğunu belirlemek mümkün görülmemektedir.

durzî > dürzü
kursî > kürsü
maslûk > musluk
mudîr > müdür
müftî > müftü
mumkin > mümkün
müşkil > müşkül
sa' terî > soytarı
sîsâm > susam
zerâfe > zürafa (TÜKÇE SÖZLÜK I-II, 1988)

1.4. Ünlü Düzleşmesi

Ünlü düzleşmesi yuvarlak o, ö, u, ü ünlülerinin düz karşıtları olan a, e, ı, i'ye dönüşmesi olayıdır. Bu ses olayı genellikle düz ünlülerin yuvarlak ünlüleri ilerleyici ya da gerileyici benzeştirme yoluyla düzleştirmeleri sonucunda ortaya çıkmaktadır. Türkçenin tarihi gelişim sürecine bakıldığında Türkiye Türkçesinde düzleşme yönünde bir eğilim olduğu görülmektedir. uşda > işte, uçun > için, uşbu > işbu, yazuk > yazık, tüp > dip, büt- > bit- (EDİZKUN: 1992, 77). Özellikle dudak ünsüzleri yanındaki yuvarlak ünlülerin düzleşmesi benzeştirmelerin Türkiye Türkçesindeki alınma sözcükler üzerinde ne kadar etkili bir eğilimle meydana geldiğini kanıtlamaktadır.

fulān > falan
fursat > fırsat
ubne > ibne
karanful > karanfil
musāfir > misafir
nāsūr > nasır
sātur > satır(et kesme aleti)
tennūr > tandır
tehluke > tehlike
zeytūn > zeytin
zaqqūm > zıkkım (TÜKÇE SÖZLÜK I-II, 1988)

fustuk>fıstık sözcüğünde yuvarlak ünlülerin tür değiştirerek düzleşmeleri söz konusu iken tūnbūr>tambur sözcüğünde ise ilk hecenin yuvarlak-dar ünlüsünün n ünsüzü komşuluğunda düzleştiği ve sözcükte -nb->-mb- biçimindeki benzeştirmeye rağmen düzlüğünü koruduğu görülmektedir. Bu örneklerle bakılarak Türkiye Türkçesindeki düzlük-yuvarlaklık uyumunda düzleşmeye doğru gelişen yönelimin alınma sözcükler üzerinde de etkili olduğu söylenebilir.

1.5. Ünlü Genişlemesi

Türkiye Türkçesinde darlık-genişlik bakımından da ünlüler dörder gruplar halinde karşıtlık oluşturmaktadır. Bu karşıtlık, Türkçenin ilk yazılı metinlerden günümüz Türkiye Türkçesine geline süreçte, çok sağlam olmasa da ünlüleri değişmeye zorlamaktadır. Türkiye Türkçesinde değişimin, genellikle genişleme yönünde geliştiğini ve bu yönde genelleşmeye doğru giden bir uyumun ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Eski Türkçe dönemi metinlerinde dar

ünlü ile yazılmış olan epeyce sözcüğün dar ünlüleri bugün Türkiye Türkçesinde geniş ünlüye dönüşmüştür. bir- > ver-, kiçe > gece, biş > beş, yiti > yedi, ti- > de-, tir- > der-, yi- > ye-, yiğ > yeğ, yir > yer, kirü > geri, ığaç > ağaç, irtür- > erdir-, it- > et- boğuz > boğaz, buka > boğa, oçuk > ocak, ortu > orta, töpü > tepe, törü > töre, yağur- > yağur- (TEKİN: 2003, 97-116; EDİZKUN: 1992, 77). Genişlik-darlık Türkiye Türkçesinde önlük-artlık ve düzlük-yuvarlaklık uyumları kadar yaygın ve kurallı bir gelişim göstermese de hem Türkçe sözcüklerdeki hem de alınma sözcüklerdeki ünlülerin böyle bir uyuma tabii olduğu ve özellikle genişleme yönünde geliştiği görülmektedir. Bu uyumun da etkisiyle Arapça kökenli alınma sözcüklerde genellikle i,ı > a, u > o, i > e, u > ö ve u > a yönünde ünlü genişlemeleri olmuştur.

1.5.1. i > a Değişmesi

akrība > akraba
‘iyar > ayar
‘iyal > ayal
‘iyan > ayan
bi‘l-ahīre > bilahare
ğırbāl > kalbur
kındīl > kandil
kintār > kantar
kītān > kaytan
kītār > katar
mihmāz > mahmuz
miķaşş > makas
miḥhare > matara
mişķab > matkap
miṭrak > matrak
şinā‘at > zanaat

1.5.2. u > o Değişmesi

ḥuķķa > hokka
luķme > lokma
nuķta > nokta
‘uķķa > okka
suffe > sofa
şufre > sofrası
şūfī > sofu
zuķāk > sokak
şūm > şom(kötü)

tūmār > tomar
kemmūn > kimyon
burnnūs > bornoz
dūlāb > dolap

1.5.3. i > e Değişmesi

hicā > hece
el-vidā' > elveda
cihāz > çeyiz
ḥisāb > hesap
kenīf > kenef
mārid > meret(sıkıntılı)
zinbīl > zembil(torba)

1.5.4. u > ö Değişmesi

'umr > ömür
'urf > örf
'uṣr > öşür
'uzr > özür
şuhret > şöret
tuhmet > töhmet

1.5.5. u > a Değişmesi

fulān > falan
ṭunbūr > tambur (TÜKÇE SÖZLÜK I-II, 1988)

1.6. Ünlü Daralması

Ünlü daralmaları da çoğunlukla bir darlık-genişlik uyumuna bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu ses olayında dar ı, i, u, ü ünlüleri komşu hecelerin geniş a, e, o, ö ünlülerini ilerleyici ve gerileyici benzeştirme yoluyla etkileyerek kendilerine benzetirler. Türkiye Türkçesinde seyrek olarak örneklerine rastlanan ünlü daralmaları genellikle e, ê > i yönünde ortaya çıkmaktadır. edgü > iyi, gey- > giy-, eşit- > işit- (EDİZKUN: 1992, 77). Arapçadan alınma sözcüklerde ünlü daralmaları e > i, a > ı, a > u, e > ü değişimleriyle meydana gelmektedir.

cerīd > cirit
divāt > divit
fetīl > fitil
hecviyye > hicviye
gīlāf > kılıf

mancānīk > mancınık
maslūk > musluk
semīd > simit
teftīk > tiftik
zakḳūm > zikkım
zefīr > zifir (TÜKÇE SÖZLÜK I-II, 1988)

Bazı ünlü daralmaları dudak ünsüzlerinin etkisi altında oluşmaktadır. Dudak ünsüzleri yanlarındaki geniş ünlüleri genellikle yuvarlaklaştırıp daraltırken bazen ünlülerin yuvarlaklaşmadığı, sadece daraldığı görülmektedir.

fatḳ > fitık
ḡırbāl > kalbur
kemmūn > kimyon
maḥraḳ > mihrak (odak)
menāre > minare
menḳabe > menkıbe
tercemān > tercüman
terceme > tercüme (TÜKÇE SÖZLÜK I-II, 1988)

Aşağıdaki üç örnekte görülen ünlü daralmalarına söyleyiş kolaylığına yani en az çaba yasasına bağlamak mümkündür.

zerāfe > zürafa
recā > rica
senāmekkī > sinameki (bir bitki)
cihāz > çeyiz (TÜKÇE SÖZLÜK I-II, 1988)

1.7. Yarı Ünlüleşme (Ünlü-Ünsüz Değişmesi)

Arapçadan Türkiye Türkçesine girmiş, yan yana iki ünlü barındıran ödünç sözcüklerde, ikinci ünlü i olduğunda bu i'nin y'ye dönüşerek yarı ünlüleştiği görülür. Bir örnekte de u > v değişmesine rastlanmaktadır. Bu değişmelerin en önemli nedeni Arap alfabesindeki ünlü ve ünsüz sistemidir. Arap alfabesinde ı ve ۛ harflerinin hem ünlü hem de ünsüz değerinde olmaları bu değişimi kolaylaştırmaktadır. Türkiye Türkçesinde, Arapçadaki ayn ünsüzünün patlama özellikli ses değeri tamamen kaybolduğundan aralarında ayn bulunan iki ünlü yan yana gelmiş gibi telaffuz edilmektedir. Türkçeye aykırı olan bu durumu ortadan kaldırmak için de ikinci sıradaki i ya da u ünlüsü y ve v olarak telaffuz edilmiştir.

kā'ime > kayme (kâğıt para)
fā'ide > fayda
ma'üne > mavna(tekne)
tā'ife > tayfa (TÜKÇE SÖZLÜK I-II, 1988)

2. Ünlü Türemesi

Arapçadan dilimize girmiş çift ünsüzle biten tek heceli sözcüklerin sonundaki iki ünsüz arasında bir ünlü türetilmiş, böylece Türkiye Türkçesinde, sözcüklerin sonunda bulunmayan çift ünsüzlerin aykırı durumu ortadan kaldırılarak hem sözcük iki heceye dönüştürülmüş hem de bu sözcüklerde telaffuz kolaylığı sağlanmıştır.

'ayb > ayıp
cevz > ceviz
cism > cisim
curm > cürüm
tabl > davul
devr > devir
ehl > ehil
fatḫ > fitik
fir'avn > firavun
havz > havuz
ism > isim
îzh > izah
ġayb > kayıp
nakş > nakış
'umr > ömür
'uṣr > öşür
'uzr > özür
sabr > sabır
şadr > sedir
şıfr > sıfır
tılasm > tılsım
ufḫ > ufuk
vaḫt > vakit
zehr > zehir
zulm > zulüm (TÜKÇE SÖZLÜK I-II, 1988)

Arapça kökenli farzi>farazi sözcüğünde iç ses olarak görülen iki ünsüz arasında bir düz geniş ünlü, kalb-zen>kalpazan birleşik sözcüğünde de birincisi Arapça ikincisi Farsça olan iki sözcüğün

birleşmesi sonucunda yan yana gelen iki ünsüz arasında bir düz-geniş ünlü türemiştir.

sa‘t > saat, şî‘r > şiir, şu‘r > şuur, fi‘l > fil ve na‘ş > naaş sözcüklerinde de ayn ünsüzünün bir ünlü değerinde okunmasından kaynaklanan ünlü türemelerinin olduğu görülmektedir.

3. Ünlü Düşmesi

Türkiye Türkçesinde ünlü düşmeleri genel bir eğilim olmasa da özellikle sözcük yapımı ve çekimlerinde vurgusuz ara hece ünlüsünün düşmesi yaygındır (BİLGEGİL: 1984, 301): devir- > devrim, çevir- > çevre, savur- > savruk, kavur- > kavruk, yanıl- > yanlış; ağız > ağzı, burun > burnum, alın > alını, göğüs > göğsün, omuz > omzu gibi. Arapça kökenli alınma sözcüklerde de gerek sözcük içinde gerekse sözcük başında ve sonunda bazı ünlü düşmelerine rastlanmaktadır. Fakat bu ünlü düşmelerini vurgusuz ara hece ünlülerinin düşmesi gibi genel bir eğilime bağlamak mümkün değildir. Çünkü düşen ünlüler arasında uzun ünlüler de bulunmaktadır.

bākīlā > bakla
darabuḳḳa > darbuka
ḥalīfe > kalfa
kīmīyā > kimya
mā-fīhi > mafış(bitti, yok)
mu‘āraza > maraza
araḳī > rakı
za‘feran > safran(bir bitki)
şahīfe > sayfa
istiftāḥ > siftah
tākiye > takke
ṭilasm > tılsım
velīyy-i ‘ahd > veliaht
zumrurud > zümrüt (TÜKÇE SÖZLÜK I-II, 1988)

TİMURTAŞ Arapça sözcüklerdeki görülen sözcük başında ünlü düşmelerini şu örneklerle göstermektedir. efgn > figen, işkence > şikence, işkeste > şikeste, efruz > füzuz (TİMURTAŞ: 200, 193).

4. Ünlüleşme

Arapçadan alınma iki sözcükte görülen bu ses olayı aslında Arapçadaki و simgesinin hem ünlü hem de ünsüz olarak okunmasından kaynaklanmaktadır. Bazı sözcüklerde vav (v)

okunması gereken bu işaret Osmanlıca metinlerdeki harekesiz yazılışlarda yanlışlıkla o, ö olarak okunmuş ve sözcüklerin bu şekildeki telaffuzları yaygınlaşmıştır.

mevlā > molla

nevbet > nöbet (TÜKÇE SÖZLÜK I-II, 1988)

5. Ünlü-Ünsüz Yer Değiştirme

Arapçadan dilimize girmiş aşağıdaki birkaç sözcükte de ünlü ve ünsüzlerin yer değiştirdikleri görülmektedir. En az çaba yasasına dayalı olarak meydana gelen bu yer değiştirme ile birlikte bazen sözcükte bir ünlü düşmesine de rastlanmaktadır.

iştihā > iştah

kabr-sitān > kabristan

hulqum > lokum

işkeste > şikeste (TÜKÇE SÖZLÜK I-II, 1988)

SONUÇ

Arapça kökenli sözcüklerde ünlülerle ilgili olarak ortaya çıkan ses olaylarının genellikle Türkiye Türkçesinin ünlüleriyle ilgili dil kurallarına uygun biçimlere dönüştürülme eğiliminden kaynaklandığı görülmektedir. Türkiye Türkçesinde genel kural niteliğinde olan kalınlık-incelik ve düzlük-yuvarlaklık uyumları, ünlü incilmesi, ünlü genişlemesi, düzleşme, ünlü düşmeleri ve türemeleri gibi eğilimler yoğun bir biçimde Arapça sözcükler üzerinde de etkisini göstermektedir. Bunun sonucunda Arapçadan dilimize girmiş alınma sözcüklerde ünlü düzeyinde çeşitli ses olayları meydana gelmektedir.

Eski Türkçeden Türkiye Türkçesine gelinen süreçte ünlü incilmesi eğiliminin genelleşmesi ile bu eğilimin ödünç Arapça kökenli sözcükleri de etkilediğini söylemek mümkündür. Bu nedenle de Arapça kökenli sözcüklerde daha çok ünlü incelmelerine rastlanmaktadır. bunye > bünye, cumle > cümle, cubbe > cüppe, cusse > cüsse, durzī > dürzü, duvel > düvel, eylül > eylül, hāndeḡ > hendek, ‘aybe > heybe, ḡucra > hücre, ḡulle > hülle, ubne > ibne, lutfen > lütfen, mārid > meret(sıkıntılı), ṣādef > sedef, sāyis > seyis, ṣuhret > şöhret, ṣubhe > şüphe, tuhmet > töhmet, fitra > fitre, hicā > hece, illā > ille, kelpetān > kerpeten, kettān > keten, tehluke > tehlike, zeytūn > zeytin, ‘unnab > hünnap, hurr > hür, hudhud > hüthüt, huzām > hüzzam, ḡal‘a > kale, ḡallāṣ > kalles, ḡaranful > karanfil, kehribār > kehribar, mā-dām > madem, musāfir > misafir, na‘na‘ > nane, ṣadr > sedir, ṣulāle > sülale, vucūd > vücut, zumurrud > zümrüt.

Türkiye Türkçesinde düzlük-yuvarlaklık uyumu düzleşmeye doğru gelişen bir eğilim göstermektedir. Arapçadan dilimize girmiş, ünlü düzleşmelerine uğramış epeyce sözcükte bu eğilimin etkisi söz konusudur. fulān > falan, fırsat > fırsat, ubne > ibne, қaranful > karanfil, musāfir > misafir, nāsūr > nasır, sātur > satır(et kesme aleti), tennūr > tandır, tehluke > tehlike, zeytūn > zeytin, zaqqūm > zıkkım. Dudak ünsüzlerinin etkisiyle ya da ünlü benzeştirmeleri ile ortaya çıkan ünlü yuvarlaklaşmaları da sıkça görülmektedir. kāfir > gāvur, ḥamīr > hamur, ğırbāl > kalbur, қayyim > kayyum (görevli), қimār > kumar, laḥm-acīn > lahmacun, miḥmāz > mahmuz, matbaḥ > mutfak, rişvet > rüşvet, şibyān > subyan, tecrube > tecrübe, tercemān > tercüman, terceme > tercüme, tevbe > tövbe, durzī > düzrü, kursī > kürsü, maslūk > musluk, mudīr > müdür, müftī > müftü, mumkin > mümkün, müşkil > müşkül, sa'terī > soytarı, sīsām > susam, zerāfe > zürafa

Türkiye Türkçesinde ünlü kalınlaşması sadece tenrı > tanrı, idi-siz > ıssız, isig > ısı gibi birkaç örnek verse de Arapçadan alınmış sözcüklerde bu ses olayı daha yaygın olarak ortaya çıkmaktadır. Örneklere bakıldığında ünlü kalınlaşmasının kalınlık-incelik uyumunun etkisiyle ortaya çıktığını ve çok yaygın olduğunu söylemek mümkündür. ādem > adam, avret > avrat, fāsile > fasıla, ḥamīr > hamur, ḥāle > hala, ḥatīl > hatıl, ḥātira > hatıra, ḥınzīr > hınzır, ḥalīfe > kalfa, kālib > kalıp, kalb-zen > kalpazan, mağāre > mağara, na'līn > nalın, rāzī > razı, şahrīc > sarnıç, şahīfe > sayfa, şuffe > sofa, sa'terī > soytarı, şūret > surat, za'īf > zayıf, zındīk > zındık, 'ıyan > ayan, ferrāş > faraş, hevā > hava, ğilāf > kılıf, ḥinnā > kına, қimār > kumar, miқaşş > makas, mişkab > matkap, meymūn > maymun, şibyān > subyan, şefak > şafak, şerāb > şarap, debbāğ > tabak, tennūr > tandır, tılasn > tılsım, zevāl-lı > zavallı, қіmet > kıymet, bekkāre > makara, miḥhare > matara, miқnatıs > mıknatıs, şemāte > şamata, şevk > şavk

Türkiye Türkçesinde diğer ünlü uyumları kadar sağlam olmasa da ünlüleri değişmeye zorlayan bir darlık-genişlik uyumundan söz edilebilir. Bu uyuma göre Türkiye Türkçesinde değişim, genellikle genişleme yönünde gelişmekte ve bu yönde genelleşmeye doğru gitmektedir. Eski Türkçe döneminde dar ünlülü olan bazı sözcükler bugün Türkiye Türkçesinde geniş ünlüye dönüşmüştür. bir- > ver-, kiçe > gece, biş > beş, yiti > yedi, kirü > geri, ıgāç > ağaç, irtür- > erdir-, boğuz > boğaz, buka > boğa, oçuk > ocak, ortu > orta, töpü > tepe, törü > töre, yuğur- > yoğur-. Türkiye Türkçesinde genişleme yönünde gelişen bu uyumun etkisiyle Arapça kökenli alınma sözcüklerde de genellikle i,ı > a, u > o, i > e, u > ö ve u > a yönünde ünlü değişimleri gerçekleşmektedir. akrība > akraba, 'ıyar > ayar,

'iyal > ayal, 'iyan > ayan, kındıl > kandil, kıntār > kantar, kıtān > kaytan, kıtār > katar, miķaşş > makas, miḥhare > matara, mişkab > matkap, miḥrak > matrak, luķme > lokma, nuķta > nokta, 'uķka > okka, ūfre > sofrā, zuķāk > sokak, ūm > ūm(kötü), tūmār > tomar, burnnūs > bornoz, dūlāb > dolap, hicā > hece, cihāz > çeyiz, hisāb > hesap, 'umr > ömür, 'uūr > öūr, 'uzr > özür, ūhret > ūhret, tuhmet > töhmet

Darlık-Genişlik uyumuna baęlı olarak daha seyrek olmak üzere ünlüleri daralmıū örneklere de rastlanmaktadır. Arapçadan ödünçlenmiū bazı sözcüklerde dudak ünsüzlerinin ya da dar ünlülerin geniş ünlüleri etkileyerek daralttıkları görölmektedir. cerīd > cirit, divāt > divit, fetīl > fitil, hecviyye > hicviye, ğilāf > kılıf, mancānik > mancınık, maslūk > musluk, semīd > simit, tefīk > tiftik, zaķķūm > zıkkım, zefīr > zifir, fatķ > fitik, maḥrak > mihrak (odak), menāre > minare, menķabe > menkıbe, terceme > tercüme, zerāfe > zürafa, recā > rica

Dilimize Arapçadan girmiū, özellikle çift ünsüzle biten tek heceli sözcüklerin sondaki çift ünsüzleri arasında bir ünlü türemektedir. 'ayb > ayıp, cevz > ceviz, cism > cisim, curm > cürüm, tabl > davul, devr > devir, ehl > ehil, fatķ > fitik, fir'avn > firavun, havz > havuz, ism > isim, īzh > izah, ğayb > kayıp, naķş > nakıū, 'umr > ömür, 'uūr > öūr, 'uzr > özür, sabr > sabır, ūadr > sedir, ūıfır > sıfır, ūilasm > tılsım, ufķ > ufuk, vaķt > vakit, zehr > zehir, zulm > zulüm. Bu durum Türkçede sözcük sonunda bulunmayan çift ünsüzlerin aykırılıęını yok ederek telaffuzda da kolaylık saęlamaktadır.

Arapçadan alınma daha az sayıda sözcükte ünlü düşmelerine rastlanmaktadır. Bu ünlü düşmelerin nedeni sözcüklerin hece sayısını azaltmak ve böylece telaffuzda konuşma organlarının daha az hareket etmesini sağlamaktır. bākilā > bakla, darabuķķa > darbuka, ḫalīfe > kalfa, kīmiyā > kimya, mā-fīhi > mafiū(bitti, yok), mu'āraza > maraza, araķī > rakı, za'feran > safran(bir bitki), ūaḫīfe > sayfa, istiftāḫ > siftah, tāķiye > takke, ūilasm > tılsım, veliyy-i 'ahd > veliaht, zumurrud > zümrüt.

Arapça ödünç sözcüklerde seyrek olarak ünsüzleşme, ünlüleşme ve ünlü-ünsüz yer deęiūtirmeleri de meydana gelmektedir. Bu deęiūmeler en az çaba yarasının ve Türkçeleūtirme eęiliminin etkisiyle meydana gelmektedir. kā'ime > kayme (kāęıt para), fā'ide > fayda, ma'ūne > mavna(tekne), tā'ife > tayfa; mevlā > molla, nevbet > nöbet; iūtiḫā > iūtah, kabr-sitān > kabristan, ḫulķum > lokum.

Arapça kökenli sözcüklerde ünlüler düzeyinde görölen yukarıdaki ses olayları genel olarak Türkiye Türkçesinin doęal seslik kurallarına paralel bir biçimde geliūerek ortaya çıkmıūtır. Bu

değişmelerin oluşum nedenleri genellikle Türkçenin herhangi bir eğilimine bağlanarak açıklanabilmektedir. Bu eğilimlerin alınma sözcükler üzerindeki etkisini doğal bir Türkçeleştirme olarak görmek gerekmektedir.

Kaynakça

AKSAN, Doğan, **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim I**, TDK Yay., Ankara 1990.

_____, **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim III**, TDK Yay., Ankara 1980.

BAŞKAN, Özcan, “İnsan Dilinin Doğuşu”, **TDAY-Belleten**, TDK Yay., Ankara 1968.

BİLGEGİL, M. Kaya, **Türkçe Dilbilgisi**, Dergâh Yay., İstanbul 1984.

BOZKURT, Fuat, **Türkiye Türkçesi**, Cem Yay., İstanbul 1995.

BURAN, Ahmet, “Türkçede Art Seslerin Ön Seslere Dönüşmesi Eğilimi” **6. Uluslar arası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri**, Bursa 2013, s. 105-130.

CİVELEK, Yakup, **Arap Dilbilimine Giriş**, Van 2003.

DEMİRCAN, Ömer, **Türkçenin Ses Dizimi**, Der Yay., İstanbul 2001.

EDİZKUN, Haydar, **Türk Dilbilgisi (Sesbilgisi-Biçimbilgisi-Cümlebilgisi)**, İstanbul 1992.

EKER, Süer, **Çağdaş Türk Dili**, Grafiker Yay., Ankara 2003.

ERGİN, Muharrem, **Osmanlıca Dersleri**, Boğaziçi Yay., İstanbul 1987.

_____, **Türk Dil Bilgisi**, Boğaziçi Yay., İstanbul 1985.

GENCAN, Tahir Nejat, **Dilbilgisi**, Ayraç Yay., Ankara 2001.

GOLDZİHER, İgnaz (Çev. YÜKSEL, Azmi – ER, Rahmi), **Klasik Arap Literatürü**, Ankara 1993.

GÜLENSOY, Tuncer, **Türkçe El Kitabı**, Bizim Gençlik Yay., Kayseri 1995.

KARAAĞAÇ, Günay, **Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü**, TDK Yay., Ankara 2013.

_____, **Türkçenin Dil Bilgisi**, Akçağ Yay., Ankara 2013.

KIRAN, Zeynel-KIRAN E., Ayşe, **Dilbilime Giriş**, Seçkin Yay., Ankara 2002.

ÖZEK, Fatih, **Tarihi Türk Lehçelerinde Ünlüler**, Akçağ Yay., Ankara 2014.

TEKİN, Talat, **Orhon Yazıtları, Kül Tigin, Bilge Kağan, Tunyukuk**, Yıldız Dil ve Edebiyat I, İstanbul 2003.

TİMURTAŞ, Faruk. Kadri, **Osmanlı Türkçesine Giriş**, Alfa Yay., İstanbul 2000.

Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük I A-J, Türkçe Sözlük II K-Z**, Ankara 1988.

UZUN, Nadir Engin, **Ana Çizgileriyle Evrensel Dilbilgisi ve Türkçe**, Multilingual Yay., İstanbul 2000.

ÜÇÖK, Necip, **Genel Fonetik**, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara 1951.